

Шляхи підготовки майбутніх педагогів в умовах свроінтеграційних процесів

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ТА ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Янкович Олександра

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри ранньої
освіти, спеціальної педагогіки та ресоціалізації Куявсько-Поморської
Академії (м. Бидгощ, Польща)
yankov@tncu.edu.ua*

Постолук Марія

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
postolyk@ukr.net*

Війна, розв'язана росією проти України, зумовила запровадження змін в освітній галузі. Створення безпечного середовища для навчання здобувачів стало головною вимогою для функціонування закладу освіти. Зміни відбулися у змісті освітніх програм, організації виховання дітей та молоді тощо. У контексті медіаосвіти, освіти для сталого розвитку здобувачі вивчають наслідки бойових дій для екології України та сусідніх із нею країн, створюють медіапродукцію, яка дає змогу зменшити психологічну напругу, виготовляють сувеніри, необхідні товари (часто даючи старим речам нове життя), щоб продати та перерахувати гроші на підтримку Збройних сил України тощо.

Особливості навчання й виховання здобувачів освіти, їхній емоційний стан в умовах воєнного стану студіюють Н. Габрусєва, О. Локшина, В. Матіяш, Г. Мешко, О. Мешко, Д. Пузіков, І. Твердохліб, О. Шпарик та інші.

Організацію освіти студентів під час війни вивчають Є. Єгоров, О. Конопляник, О. Назаренко, О. Писарчук, А. Поповський, В. Ханжи та ін.

Проте не виявлено джерел, у яких би висвітлювалися зміни в історико-педагогічній підготовці майбутніх вихователів і вчителів. Водночас знання про організацію освіти під час війни, відстоювання ідей миру видатними педагогами дають змогу визначити можливості використання актуальних положень на сучасному етапі.

Для майбутнього вчителя та вихователя історико-педагогічна підготовка полягає не лише у вивченні генези виховання, школи, дошкільних закладів і педагогічної думки від найдавніших часів до наших днів, а й у здатності відстежити в сучасних принципах, формах, методах, засобах освіти елементи минулого, використати їх у професійній діяльності.

На кожному етапі розвитку людства певні освітні та педагогічні проблеми є домінантними. Рівень зацікавленості до них залежить від низки чинників, зокрема й суспільно-політичних. Очевидно, що під час воєнного стану актуалізувалися ідеї миру, перебудови людського суспільства, соціальної справедливості, свободи й незалежності в освітніх та педагогічних системах минулого. Вони простежуються у творах Я. А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Т. Шевченка, І. Блажкевич тощо.

Одним із відомих діячів, хто постраждав від війни, тривалістю у тридцятиріччя від 1618 р. до 1648 р., є Я. А. Коменський. Її натхненницею стала католицька церква. Я. А. Коменський належав до протестантської общини чеських братів, яка протистояла католикам. Він відомий, зокрема, як автор «Великої дидактики», першого твору з дошкільного виховання дітей «Материнська школа», прекрасних підручників. Саме ці праці передусім студіюють студенти. Проте під час війни в пріоритеті його ідеї щодо покращення справ людських, боротьби за мир.

Антивоєнні погляди Я. А. Коменського яскраво представлені в таких працях, як «Лабіринт світла і рай серця», «Ангел миру», «Загальна порада про виправлення людських справ»; шляхи виходу з кризових ситуацій широко висвітлені в «Передвіснику загальної мудрості». Визначаючи загальні аксіоми та вихідні істини, що базуються на біблійних моральних засадах, Я. А. Коменський не допускав розходження в думках, пропагував філософію миру. У книзі «Ангел миру» (1667) закликав країни, які ворогують, розв'язувати конфлікти мирним шляхом. Висунув ідею створення міжнародних організацій для збереження миру в усьому світі й поширення освіти серед усіх людей [5, с. 229].

Зазнали лихоліть воєн, зокрема, німецький педагог Ф. Фребель, італійська лікарка та освітянка М. Монтессорі, польський гуманіст Я. Корчак, українські вчителі та письменники В. Сухомлинський, І. Блажкевич тощо.

Ф. Фребеля знають як засновника закладу для дошкільників та автора назви «дитячий сад». Проте маловідомо, що під час війни з Наполеоном Ф. Фребель добровільно пішов до пруської армії і від березня 1813 р. до травня 1814 р. брав активну участь у цій війні [6, с. 158]. Власне, це свідчення того, що відомі педагоги відгукуються на зовнішні загрози, вони небайдужі до долі своєї країни.

Символом національної свободи, боротьби за незалежність є постать Т. Шевченка. Вислів «Слава Україні» з'явився в середовищі Кирило-Мефодіївського братства, уперше згадується в рукописі поета «До Основ'яненка» (грудень 1839 р.). Остаточна редакція вірша з'явилася в липні 1846 р.: «Наша дума, наша пісня / Не вмре, не загине... / От де, люди, наша слава, / Слава України».

В історії педагогіки Т. Шевченко відомий як автор творів виховної тематики: «Близнюки», «Музикант», «Художник» та ін., українського букваря для недільних шкіл «Букварь южнорусский».

В умовах війни набуває актуальності його діяльність та творчість, у яких відображені воєнні події, зокрема Кримська війна (1853–1856). Вона стала основою для повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали» [1, с. 37].

На час воєнної кампанії Т. Шевченко перебував у солдатах і лише, очевидно, – як стверджує історик Д. Гордієнко, – неймовірний страх перед поетом імперської влади тримав його далеко від України, а отже, і від місць, де йшли бої. З іншого боку, саме ганебна капітуляція російської імперії в Кримській війні і загадкова смерть ката України царя Миколи I стали першим етапом до звільнення поета [1, с. 36].

Д. Гордієнко, визначаючи причини поразки російської імперії в Кримській війні і наслідки цієї поразки, писав: «Технічна, культурна й, узагалі, цивілізаційна відсталість росії від країн Заходу, призвели до величезних втрат особового складу» [1, с. 36].

Очевидні аналогії між двома війнами (сучасною і Кримською), які розділені в часі періодом понад 150 років. Дивовижно, що відтоді не лише не зменшилася цінність закликів Т. Шевченка, а навпаки, сьогодні його творчість актуальна, як ніколи.

На долю багатьох відомих діячів випало пережити дві війни, зазнати їхніх руйнівних впливів. Італійська лікарка, що першою у

своїй країні стала докторкою медицини, освітянка М. Монтессорі зана у світі завдяки обґрунтуванню унікальної системи, у якій особливе місце відводиться створенню середовища, що навчає, розвиває, виховує дітей.

М. Монтессорі подолала багато життєвих перешкод, демонструючи наполегливість і рішучість, щоб стати доктором медицини. У контексті досягнення успіху вона може стати зразком для людей, які зазнають труднощів у процесі реалізації цілей. На її життя й творчість вплинули дві світові війни.

Усебічно відобразивши технологію М. Монтессорі, І. Дичківська, Т. Поніманська акцентували увагу на здобутках італійської освітянки щодо відстоювання ідей миру: «Пережиті воєнні роки привели Марію Монтессорі до ідеї миротворчої діяльності та вивчення значення виховання дитини в душі миру. Вона здійснила аналіз суперечливих проблем людського і соціального розвитку, аби знайти шлях перебудови людського суспільства. Темою, що лежить в основі її творів цього періоду, стала система виховання, яка гарантувала б мир за допомогою моральних реформ» [2, с. 16].

М. Монтессорі відстоювала ідею свободи і гідності дитини, вважаючи, що тільки завдяки духовному вихованню підростаючих поколінь можна досягти реального торжества гуманізму в світі. Саме їй належить гасло «Виховання для миру!», проголошене в 30-ті роки ХХ століття [2, с. 16].

Серед тих, хто зазнав лихоліть двох світових воєн, – засновниця дошкільних закладів у Східній Галичині, уродженка с. Денисів, що на Тернопільщині, І. Блажкевич.

Коли розпочалася Перша світова війна, її чоловіка мобілізували на фронт. І. Блажкевич організовувала сирітські притулки для дітей, збирала харчі для хворих, що перебували в лікарнях, допомагала військовополоненим. Лихоліття війни були доповнені родинним нещастям: не стало дочки Любомири [3, с. 6].

Під час німецької окупації, щоб урятувати хоч частину молоді від масового вивезення до Рейху на примусові роботи, вона організувала в незаселеній єврейській хаті сільськогосподарські курси [3, с. 9].

І. Блажкевич є авторкою численних віршів для дітей. Зокрема, вона писала: «Україно моя мила, / Ти моя рідненька, / Я тебе так щиро люблю, / Хоч я ще маленька».

Можна стверджувати, що, формуючи любов до України, письменниця прагнула до її зміцнення, що є основним чинником

збереження незалежності, недопущення ворожого вторгнення. Загарбники уникають сильних держав.

На долю українського педагога, письменника В. Сухомлинського випало зазнати випробувань лише Другої світової війни, однак зразком для наслідування в контексті педагогіки серця для нього став Я. Корчак, який пережив дві світові війни.

Подвиг польського діяча під час Другої світової війни надихнув українського класика педагогіки на написання твору «Серце віддаю дітям». Ось як про це згадував сам В. Сухомлинський у цій книзі: «Януш Корчак був вихователем сирітського будинку у варшавському гетто. Гітлерівці прирекли нещасних дітей на загибель у печач Треблінки. Коли Янушу Корчаку запропонували вибір: життя без дітей або смерть разом з дітьми, він без вагань і сумнівів вибрав смерть. «Пане Гольдшміт, – сказав йому гестапівець, – ми знаємо вас як гарного лікаря. Вам не обов'язково йти до Треблінки». «Я не торгую совістю», – відповів Януш Корчак. Герой пішов на смерть разом з дітьми, заспокоював їх, дбаючи про те, щоб у серця малюків не проник жах чекання смерті. Життя Януша Корчака, його подвиг дивовижної моральної сили й чистоти стали для мене натхненням. Я зрозумів, щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце» [4, с. 14].

Аналіз діяльності й творчості знаних у світі зарубіжних та українських педагогів засвідчує значимість у їхніх працях тематики війни та її недопущення, миротворчих ідей, провідниками яких є вони.

Минають століття. Змінюються технології, з'являються нові медіа. Проте незмінним залишається обличчя війни і руйнівні наслідки, які вона несе для цивілізації.

У діяльності й творчості всесвітньо відомих діячів Я. А. Коменського, Я. Корчака, М. Монтесорі, Т. Шевченка, І. Блажкевич, В. Сухомлинського та ін., персоналії яких вивчаються в курсі «Історії педагогіки», «Історії дошкільної педагогіки», простежуються ідеї боротьби за свободу, покращення справ людських, а також вирішення міжнаціональних конфліктів на засадах мирного співіснування.

Творча спадщина класиків педагогіки, на чію долю випали воєнні лихоліття, є засобом для підготовки майбутніх учителів, вихователів для виховання дітей на ідеях миру.

Список джерел

1. Гордієнко Д. Кримська війна у рецепції Тараса Шевченка. Наш Крим. 2016. Вип. 2. С. 36–44.
URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ourcrimea_2016_2_5.pdf.
2. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтессорі: теорія і технологія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. С. 16. (304 с.).
3. Іванна Блажкевич: її життя – як смолоскип: бібліогр. покажчик / Терноп. обл. від-ня Укр. бібл. асоц., Козів. централіз. бібл. система, Денисів. краєзн. музей, Терноп. обл. універс. наук. б-ка; уклад.: М. Коваль, Б. Савак, Л. Оленич; вступ. ст. Б. Савака; ред. Г. Жовтко. Тернопіль: Підручники і посібники, 2013. 112 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям: вибрані твори в п'яти томах. Київ: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 7–279.
5. Янкович О. І. Ідеї миру в історії педагогіки: від Я. А. Коменського до сучасності. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2022 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Ред. кол.: Морська Н. Л., Литвин Л. М., Поперечна Г. А. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 20–24.
6. Wilczkowska A. Використання ідей Фрідріха Фребеля в практиці виховання дітей дошкільного віку. *Nauczyciel i szkoła*. 2017/1, № 61. S. 155–164.
URL: <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/nis/article/view/916/996>.